

Přednáška č. 3 – POLSKÁ HUDBA (OD ROMANTIZMU)

Polský romantismus a západoevropská hudba

U základů romantizmu leží svoboda projevu, ta však podléhala pod vládou cizích mocností značným omezením, relativně nejsvobodnější bylo rakouské území.

Romantismus je výsledkem společenských změn počátku 19. století, odezvou na vzrůstající vliv měšťanstva a lidových vrstev, na stálé války a převraty, *chaos a vření doby*.

V důsledku nepříznivých podmínek se v polské hudbě nerozvíjejí velké symfonické formy, naopak udržují se tradice národní hudby.

Oskar Kolberg (1814-1890), etnograf, vydal několik svazkové dílo o projevech a vazbách lidové kultury: *Lud – jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*.

Lidové elementy se projevují ve vokální složce, instrumentální, velkých i malých formách – hl. představitelé Chopin, Moniuszko.

1861 – Apolinary Kątski založil Instytut Muzyczny w Warszawie, výrazný čin pro zlepšení polské hudební kultury, učila se v něm kompozice, hra na nástrojích, zpěv.

Fryderyk Franciszek Chopin (1810-1849)

Komponoval hlavně pro klavír, v jeho tvorbě se rozlišují tři fáze rozvoje, které odpovídají obdobím jeho života: varšavskému, pařížskému a Nohant.

Otec Franciszek Mikołaj Chopin, matka Tekla Justyna Krzyżanowska; talent Chopina se projevil záhy, už v 7. letech zkomponoval první polonézu. Jeho prvním hudebním učitelem byl Čech Vojtěch Živný, během svého cestování po Polsku poznává Ch. lidovou hudbu.

1823 – nastoupil do licea

1826 – Szkoła Główniej Muzyki, učitel Józef Elsner ho vedle především k ovládnutí všech klavírních forem.

1830 – Chopin odjíždí do Paříže.

Skládal hlavně nokturny, polonézy, valčíky, impromptu, etudy.

1838-1847 vztah s George Sandovou a pobyt v Nohant, kde složil svá nejlepší díla.

Fantazja f-moll, opus 49, Etiuda c-moll, op. 10 Rewolucyjna

Jak řečeno skládal téměř jen pro klavír, v jeho tvorbě nenalezneme velké formy jako opera, symfonie; to, že se omezil na jednu úzkou oblast, mu však dovolilo zdokonalit ji na nezvykle vysokou úroveň.

Dědicové Elsnerovy školy: symfonické formy pěstovali např. skladatelé Ignacy Feliks Dobrzyński (1807-1867), Józef Nowakowski (1800-1865).

Protože v Polsku neexistoval stálý orchestr, obraceli se skladatelé spíše ke komorní hudbě (muzyka kameralna).

Dramatické hudbě se věnoval Tomasz Napoleon Nidecki (1806-1852);

Pracoval ve Vídni, kde stvořil několik úspěšných oper, např. *Der Geist der düstern Inseln oder der Spiegel der Zukunft* (Duch temného ostrova aneb zrcadlo budoucnosti);

V roce 1838 se vrátil do Polska, působil jako dirigent Teatru Narodowego, uvedl na jeho scénu řadu tehdy oblíbených oper.

Populární byla sólová píseň ke klavíru, kterou provozoval skoro každý autor, písně se skládaly na texty polské, francouzské, německé.

Měšťanstvo však se oblíbilo nejvíce klavírní hudbu, piano bylo žádaným doplňkem bytů. Vznikaly i příručky na cvičení, např. už zmíněný Nowakowski napsal příručku *Szkola na fortepian według cenniejszych autorów z dodaniem ćwiczeń własnego układu*.

Klavírní tvorba měla dva výrazné směry; první se snažil navazovat na Chopina, druhý se snažil zavděčit nenáročnému vkusu měšťanstva.

Speciálním žánrem byly tzv. salonní skladby (často opatřovány francouzskými názvy), které sloužily k domácímu muzicírování; asi nejznámější je *Le réveil du lion*, op. 115; tyto skladby nebyly příliš složité, poněvadž byly tvořeny podle gusta uživatelů.

MONIUSZKO (1819-1872), u Minsk

Zůstal v Polsku neemigroval; studoval ve Varšavě, tři roky v Berlíně

Od roku 1840 působil jako dirigent, komponista a organista ve Vilniusu.

1850 – premiéra *Halki* (libreto Włodzimierz Wolski) ve Varšavě; po přechodu do Varšavy se stal dirigentem polské opery v divadle Teatr Wielki.

Druhé nejznámější dílo *Straszny Dwór* skládal 1862-1864.

Působí jako pedagog v Instytucie Muzycznym, přednášel harmonii a kontrapunkt, napsal *Pamiętnik do nauki harmonii*.

Nejznámější kantáty *Sonety krymskie* (na text Mickiewicze).

Moniuszko skládal také sólové písně s doprovodem klavíru. Od roku 1843 vydával *Śpiewniki domowe*, napsal asi 300 písní, komponovány na slova polských básníků (Mickiewicz, Korzeniowski, Kochanowski) i zahraničních. Zpěvníky měly poskytnout veřejnosti písně a zároveň ji kultivovat.

Moniuszko přispěl velkou měrou ke zvýšení umělecké úrovně polské hudby. Protože zůstal v Polsku, dokázal reagovat na potřeby a zájmy polské společnosti. Stvořil polskou národní píseň a operu.

Tvůrci opery se dosud příliš nezabývali stylem a dramaturgií opery, a to nejen skladatelé, ale i libretisté a režiséři; hudba tak často sklouzávala k pouhému doprovodu díla. Moniuszko tento stav změnil, rozvíjel hudební akci a dramatičnost. Jádrem děl zůstává národní tanec a píseň, hlavně polonéza a mazurka.

2/2 19. století

Zvyšoval se počet hudebních institucí, škol, hudebních spolků, vydavatelství, knihkupectví, začala se rozvíjet hudební věda. Sílily kontakty se zahraničím a studenti častěji jezdili do ciziny studovat.

Stálý symfonický orchestr však měl pouze Teatr Wielki v Varšavě. Objevily se dva proudy v hudebním životě, které až do 20. století spolu soupeřily:

- a) tradiční, konzervativní
- b) proud otevřený novým výtvarným, technickým a formálním

Poněvadž z 19. stol. se mnoho útvarů nezachovalo (anebo jsou dosud pouze v rukopisech), není dosud polská hudba tohoto období dostatečně poznána.

Nárys podává např. jen souborná práce: *Z dziejów polskiej kultury muzycznej*

Vzniklo mnoho amatérských chórů, jejich členy byli inteligence, měšťané, studenti, dělníci. Jejich cílem bylo zachování tradice, která byla ohrožována okupanty.

Úroveň amatérů se značně lišila od profesionálních hudebníků, skladatelé Piotr Maszyński (1855-1934), Jan Gall (1856-1912).

Písně k klavíru byly prosté, postupně přecházely ve folklór, tj. ztrácely jména autorů a stávaly se obecným majetkem, často se zachovaly dodnes.

Př. autorů: Kazimierz Lubomirski (O, gwiazdeczko), Napoleon Rutkowski (Mów do mnie jeszcze), Włazi kotek na płotek.

Vedle této lidové písně se autoři pokoušeli o náročnější útvary na texty národních i cizích básníků – Władysław Żeleński (1837-1911).

Hojně se skládaly příležitostné písně, např. k dokončení Collegium Novum, pomníků, ...

V 2/2 19. století jako stále působily pouze divadla ve Varšavě a Lvově, ve Varšavě převažoval cizí operní repertoár, polské premiéry se konaly ve Lvově.

Po Moniuszkowi byl nejlepším skladatelem oper Władysław Żeleński – Konrád Wallenrod, v této opeře vystupují dva chóry, dva orchestry, balet, v závislosti na dramatické situaci dostávaly scény podobu recitativů, árií, monologů, dialogů, skupin sólových i chorálních. (vlivy Wagner: Gesamtkunstwerk)

Goplana (na podstawie Balladyny Słowackiego)

Tradice usilující o zachování polské hudby (a tím i národa) měla svou důležitost a přinesla i zajímavé věci.

Z instrumentální hudby dosáhli uznání v Polsku i zahraničí zvláště dva autoři: Władysław Żeleński a Zygmunt Noskowski

Z autorů, kteří dbali o inovaci hudebního výrazu: Ignacy Paderewski (1860-1941) – Fantazja polska

Juliusz Zarębski (1854/85), žák Lista, provozoval klavírní s převahou stylizovaných tanců, navazoval na Chopina. *Suita Polska, op. 16; Les Rose set les Epines, op. 13*

MŁODA POLSKA (asi 1890-1914)

Název převzat od představitelů literatury a umění, proti realistickému umění postavena koncepce čistého umění. Značný vliv měl Shopenhauer, Nietzsche, hudebníci dosáhli evropské úrovně.

1901 – utvoření Varšavské filharmonie

1905 – mladí skladatelé založili v Berlíně Spółkę Nakładową Młodych Kompozytorów Polskich, která propagovala jejich hudbu v zahraničí; Ludomir Różycki, Karol Szymanowski, Grzegorz Fitelberg, Apolinary Szeluto, Mieczysław Karłowicz

Rozvíjeli symfonickou hudbu v plném obsazení nástrojů, tj. bohaté bubny, silná skupina houslí, činely, ...

Mieczysław Karłowicz

Syn etnografa a jazykovědce Jana Karłowicze, nabyl důkladného hudebního vzdělání v kompozici a na housle;

Jako nejtrvalejší se ukázaly jeho symfonické poémy, které skládal od 1904 – *Powracające fale, Odwieczne pieśni, Rapsodia litewska*. (1909 umírá)

Citace s. 78 Historia muzyki polskiej

Koncepce symfonické poémy vznikla z překonání dualizmu obsahu a formy charakteristického pro hudbu baroka a osvícenství.

a) programová hudba nasáklá různými ideovými předpoklady

b) absolutní hudba, která hleděla na uměleckou pravdivost díla

Tyto dvě stránky usilovali skladatelé spojit právě v symfonických skladbách.

Ludomir Różycki, inspiroval se literaturou a výtvarným uměním
Stańczyk (1903), Pan Twardowski (1906)

Spojení mladopolských hudebníků s literaturou se projevuje zejména ve vokální lyrice, téměř všichni zhudebňovali verše básníků MP, zvláště populární byl K. Tetmajer, Asnyk, Kasprovicz

Současníci Mladého Polska

Henryk Opieński, studoval v Německu a Paříži

Založil první polský hudební časopis *Kwartalnik Muzyczny* (1911-14), napsal první dějiny polské hudby: *La musique polonaise. Essai historique sur le développement de l'art musical en Pologne, 1918.*

Karol Szymanowski

Vlivy německé hudby trvají v Polsku zhruba do 1. světové války; v tvorbě Szymanowského se po 1. svět. válce objevují vlivy impresionismu, vytváří však svébytný styl.

III Symfonia „Pieśni nocy“, tématem je poema perského básníka Mawlana Džalaluddina Rumiego z 13. století, z němčiny ji přeložil T. Miciński; výrazným znakem této básně je epifora, která se ve velké míře objevuje na konci veršů „nocy tej“.

Sz. tvoří dále klavírní, houslové, komorní, orchestrální, vokální. Co je to impresionismus v hudbě? Spíše by se dalo hovořit o ideovém podloží, ale není možné uznat některé hudební prostředky za impresionistické, protože ty, které se tehdy objevily, se rozvíjely i po jeho skončení. Sz. vysoko cenil Debussyho a Ravela.

Je možné mluvit o odklonu od „těžkého“, „masivního“ zvuku německé hudby a důrazu na zvukové detaily.

Díla: *Metopy, Maski, Mity*

Opera *Król Roger*, vlivy Straviňského

Meziválečné období

1927 – Szymanowski ředitel Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, avšak pod tlakem konzervativnějších kolegů rezignoval,

1930-1932 se stal rektorem nově založené školy: *Wyższa Szkoła Muzyczna*

Napsal také práci: *Wychowawcza rola kultury muzycznej w społeczeństwie*

Hlavním městem hudby je Paříž, mladí hudebníci tam jezdí pro vzdělání, pořádají se tam koncerty polské hudby, vzniklo *Stowarzyszenie Młodych Muzyków Polskich w Paryżu*.

Za nové situace se v Polsku zvýšil zájem o národní styl v hudbě (stejně jako v architektuře), avšak nebyl to konzervativní styl z 2/2 19. století, nýbrž styl Straviňského *Vítání jara*; stejná situace byla v Maďarsku, kde kořeny maďarské lidové hudby hledal Bela Bartók.

Szymanowski hledal tyto kořeny v hudbě horalů –

balet *Parnasie, Słopiewnie* (na text Juliana Tuwima)

Po 2. světové válce

Krzysztof Baculewski: Polska twórczość kompozytorska 1945-1984

Kultura se rozšířila jako nástroj politiky úřední moci, vznikalo mnoho úředních institucí. Rozšiřuje se vliv Sovětského svazu na polskou kulturu, naopak brání se přijímání západoevropské hudby.

Nastoupil socialistický realizmus. Do roku 1956 byla činnost skladatelů paralyzována. Teprve poté se kontakty se západní Evropou znovu obnovily; nastoupila silná generace hudebníků, hledání velkých forem, zkoušely se nové techniky.

Školství

Zvětšil se počet škol, rozvíjelo se hud. vzdělávání; hudební školy I. a II. stupně a hudební akademie.

V roce 1949 většina škol znárodněna, soukromé zůstaly jen tři. Fungovalo sedm hudebních akademií (Warszawa, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław, Sopot, Katowice).

Filharmonie a operní divadla

Před válkou existovaly dvě filharmonie, operní divadlo zůstalo těsně před válkou jen v Poznani.

1955 obnova Varšavské filharmonie (nový název Národní filharmonie)

1965 obnova Teatru Wielkiego

Během několika let bylo vytvořeno 10 filharmonií, 9 symfonických orchestrů, 9 operních divadel a 9 operet (hudba je nejméně svázána s ideologií, proto v socialistických státech vznikla velmi dobrá tělesa)

Polská hudební kultura se zlepšovala a dosahovala uznání v zahraničí.

Vydavatelství

Před válkou nebylo v Polsku mnoho hudebních vydavatelství, a příliš publikací s hudební tematikou ani nevycházelo.

1945 – Polskie Wydawnictwo Muzyczne w Krakowie – důležitá událost, začaly vycházet notové publikace i knižní. V těchto dvou základních oddílech vycházejí knihy přísně vědecké, pedagogické, populární, věnované umělecké tvorbě, populární hudba. Bibliografie, slovníky, syntézy, učebnice, monografie, a velké množství partitur.

V poslední době začala vycházet Encyklopedia Muzyczna PWN

Amatérská činnost

Doplňuje pasivní poslech radia a televize

V Polsku má své tradice, v době rozborů udržovala národní povědomí, nejintenzivnější v nejohroženějších oblastech – Slezsko, Wielkopolska

Amatérské skupiny hrály hlavně lidovou hudbu, písně, taneční kusy. Po druhé světové válce značné změny v důsledku společenských změn, zavedení rádia a televize přichází na pořad jiný repertoár.

Amatérští hudebníci se rozdělili na dvě skupiny a) tradiční lidové písně

c) nová hudba, tzv. populární

Folklór

Velké změny, poněvadž mnoho lidí z venkova odešlo do měst a v důsledku toho folklór přestává mít podmínky pro přirozený rozvoj. Mladá generace s začíná zajímat o taneční hudbu, jazz, rock. Prvotní folklór se stal reliktem starších pokolení. Protože tato generace začíná vymírat, byl hojně sbírán).

Ve městě městský folklór.

Po 2. světové válce převažoval ještě styl klasicizující, tj. navazující na tradiční hudební postupy od renesance k romantizmu, symfonie, suity, sonáty, variace. Inspirace přicházejí ale i ze současnosti, např. Varšavské povstání II Symfonia – Bolesław Woytowicz)

Witold Lutosławski I Symfonia

II Symfonia Zbigniewa Turskiego získala 1. cenu na Olympiádě v Londýně v roce 1948.

Polská hudba v podmínkách socialistického realizmu a války s formalizmem
Hlavním úkolem kulturní politiky socialismu bylo rozšíření hudby do nejširších společenských skupin.

V r. 1948 zavrhl strana operu Murandela *Wielka Przyjaźń* a hned nato velké sovětské skladatele Prokofjeva, Šostakoviče.

Válka s formalizmem, s. 136, šlo především o válku ideologickou, boj se samostatným myšlením.

Spadla železná opona, která měla oddělit polskou hudbu od západních sousedů. Prosazovalo se zjednodušení formy, návrat k hudbě 19. století, hlavně vokální a lidové elementy.

Brzo však nastoupila velmi silná skupina tvůrců, kteří se prosadili i v zahraničí. Tito mladí hudebníci založili mj. skupinu Grupa 49. Byli to Tadeusz Baird, Kazimierz Sierocki, Jan Kreutz; zorganizovali festival Polska Jesień.

V těžké situaci se ocitla muzikologie, protože v ní se přece jen psalo a tudíž mohl být lépe kontrolován obsah.

V normativní estetice převažovala témata produkce; písně nesly názvy jako *Hejże młoty do roboty*, *Kantata o traktorach*. Tyto písně vznikaly hlavně na objednávku ministerstva kultury, měřítkem hodnoty byla zjednodušená kompozice, tvořily se s radostí také různé pochody, banální valčíky. Tyto nehodnotné útvory však nebyly přijaty. Obyvatelé venkova ještě měli v sobě živou tradici folklórní hudby.

Četné písně vznikaly na oslavu Stalina.

Umělecká tvorba

Stanisław Wiechowicz

W. Lutosławski – *Tryptyk Śląski*

A. Panufnik – *Symfonia rustica*

Po roce 1956 skončil nátlak sočrealizmu, hudba v Polsku ožila a dostala se na velmi dobrou úroveň.